

СТРОИТЕЛЬСТВО

УДК [72.025.4:725+72.03](476-25)

БУДЫНАК БЕЛАРУСКОЙ ГЕАФИЗИЧНОЙ АБСЕРВАТОРИИ В МИНСКУ: МЕТАДАЛАГІЧНЫЯ ПРАБЛЕМЫ РЭСТАЎРАЦЫІ І РЭКАНСТРУКЦЫІ АРХІТЭКТУРНАГА АБЛІЧЧА

Р. А. Забела

Магістр архітэктуры, архітэктар-рэстаўратар, ТАА "Навукова-праектны цэнтр "РЭСТАБІЛІС", Мінск, Беларусь, e-mail: raman.zabiela@gmail.com

Рэферат

Артыкул аналізуе найноўшы этап будаўнічай гісторыі будынка Беларускай геафізічнай абсерваторыі ў Мінску, помніка савецкага авангарду, спраектаванага архітэктарам-рацыяналістам І. І. Валодзькам у 1929–1930 гг. У цэнтры даследавання знаходзіцца крытычная ацэнка рэстаўрацыйных рашэнняў, рэалізаваных у канцы XX – пачатку XXI ст., у кантэксце эвалюцыі навуковых уяўленняў пра архітэктурныя вартасці аб'екта, межы дапушчальнай рэканструкцыі і метадалогію працы з помнікамі авангарднай архітэктуры. Мэтай артыкула з'яўляецца фіксацыя і навуковая інтэрпрэтацыя асноўных этапаў аднаўлення будынка, выяўленне метадалагічных праблем і ацэнка вынікаў рэстаўрацыі.

Даследаванне грунтуецца на аналізе архіўных праектных і дакументальных матэрыялаў, іканаграфічных крыніц, вынікаў інжынерна-тэхнічных і натуральных архітэктурных абследаванняў, а таксама на параўнальным аналізе рэстаўрацыйных падыходаў, рэалізаваных у 1997–2007 і 2020–2025 гг. У артыкуле разглядаецца пераход ад утылітарных рамонтных умяшанняў да навукова абгрунтаванай рэстаўрацыі, а таксама змена крытэрыяў ацэнкі гістарычнай і мастацкай вартасці будынка.

У выніку даследавання выяўлены недакладнасці рэстаўрацыйных рашэнняў 1997–2007 гг., абумоўленыя абмежаванасцю даследчай базы і памылковай інтэрпрэтацыяй крыніц. Сфармуляваны метадалагічныя высновы адносна дапушчальнасці рэканструкцыі нерэалізаванага колеравага рашэння І. І. Валодзькі; аднаўлення гістарычнага характару інтэр'ераў; ацэнкі пазнейшых элементаў як складніку будаўнічай гісторыі помніка падчас работ 2020–2025 гг.

Атрыманыя вынікі маюць метадалагічнае значэнне для вывучэння, захавання і рэстаўрацыі архітэктуры савецкага авангарду і могуць быць выкарыстаны ў практыцы аховы архітэктурнай спадчыны міжваеннага перыяду.

Ключавыя словы: архітэктурная рэстаўрацыя, ахова архітэктурнай спадчыны, савецкі авангард, рацыяналізм, канструктыўзм, метадалогія рэстаўрацыі, архітэктурная паліхромія, рэканструкцыя колеравага рашэння.

THE BELARUSIAN GEOPHYSICAL OBSERVATORY BUILDING: METHODOLOGICAL ISSUES IN THE RESTORATION AND RECONSTRUCTION OF ITS ARCHITECTURAL APPEARANCE

R. A. Zabiela

Abstract

This article examines the most recent phase in the architectural history of the Belarusian Geophysical Observatory in Minsk, a notable example of Soviet avant-garde architecture designed by rationalist architect I. Valodzka in 1929–1930. The study focuses on a critical evaluation of restoration interventions carried out in the late 20th and early 21st centuries, situating them within the evolving understanding of the building's architectural significance, the limits of acceptable reconstruction, and the methodologies applied to heritage preservation of avant-garde structures. The main objective is to document and analyze the stages of the building's restoration, identify methodological challenges, and assess the outcomes of recent conservation efforts.

The research is based on the analysis of archival project documentation, historical records, and visual sources, combined with technical and on-site architectural surveys. A comparative approach examines restoration strategies implemented in 1997–2007 and 2020–2025. The article traces the shift from utilitarian maintenance interventions to scientifically grounded restoration, highlighting changes in criteria for evaluating the building's historical and artistic value.

Findings reveal inaccuracies in previous restoration decisions, largely due to limited research data and misinterpretation of sources. The study offers methodological insights regarding the reconstructing the unrealized color scheme by architect I. Valodzka, the restoration of the historical character of interior spaces, and the assessment of later modifications as integral components of the building's construction history.

These results carry broader methodological significance for the study, preservation, and restoration of avant-garde architecture and provide practical guidance for heritage management and conservation practices concerning interwar architectural monuments.

Keywords: architectural conservation, Soviet avant-garde, rationalism, constructivist architecture, heritage values, restoration methodology, architectural polychromy, facade colour reconstruction.

Уводзіны

Будынак Беларускай геафізічнай абсерваторыі ў Мінску з'яўляецца помнікам архітэктуры савецкага авангарду. Яго ўзвядзенне прыпала на перыяд ідэалагічных і эстэтычных змен у савецкай архітэктуры, што непасрэдна адбілася на выніковым абліччы будынка: шэраг архітэктурна-мастацкіх прынцыпаў, закладзеных архітэктарам-рацыяналістам І. І. Валодзькам у праект, застаўся нерэалізаваным у працэсе будаўніцтва.

На працягу свайго існавання аб'ект неаднаразова падвяргаўся рамонтам і перабудовам, якія істотна змянялі яго архітэктурны выгляд і ўспрыманне. Рэстаўрацыйныя работы пачатку 2000-х гг. вярнулі будынку асноўныя архітэктурныя адметнасці пасля працяглага перыяду дэградацыі. Апошні этап рэстаўрацыі, завершаны ў 2025 г., прывёў да істотнай змены звыкллага вобразу помніка, сфармаванага папярэднімі работамі, і быў накіраваны на яго максімальнае набліжэнне да аўтарскай ідэі, якая заставалася неўвасобленай з 1930-х гг.

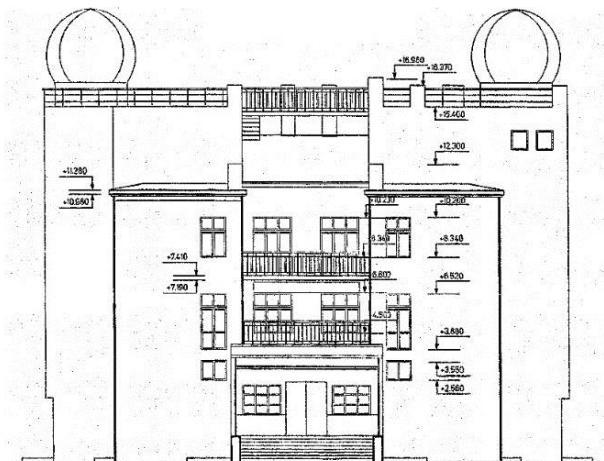
Розніца ў метадалагічных падыходах на розных этапах аднаўлення актуалізуе неабходнасць іх крытычнага аналізу – як з гледзішча навуковай абгрунтаванасці прынятых рашэнняў, так і ў кантэксце эвалюцыі разумення вартасцей помніка.

Мэтай дадзенага артыкула з'яўляецца навуковая ацэнка рэстаўрацыйных мерапрыемстваў у найноўшай гісторыі аб'екта з улікам гістарычнага і прафесійнага кантэксту. Артыкул з'яўляецца працягам комплекснага вывучэння будаўнічай гісторыі абсерваторыі і накіраваны на сістэматызацыю тэарэтычнага і практычнага досведу захавання і інтэрпрэтацыі помніка архітэктуры савецкага авангарду.

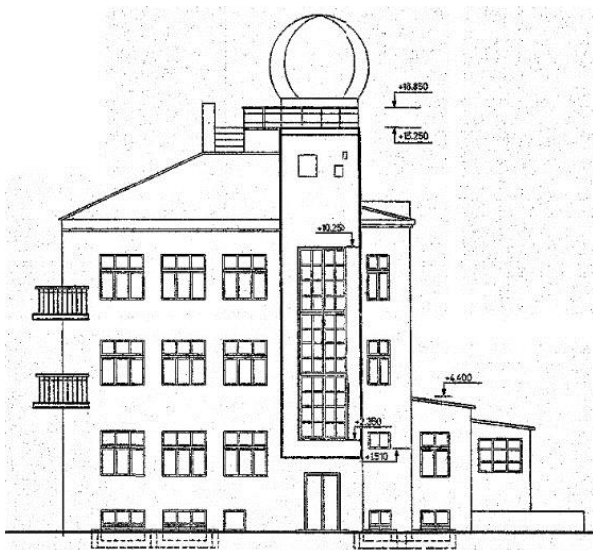
Праект рэканструкцыі 1997–2000 гг.

У выніку шасці дзесяцігоддзяў эксплуатацыі будынак абсерваторыі моцна дэградаваў у архітэктурным і тэхнічным плане: страціў цэласнасць архітэктурнай задумкі і прыйшоў у перадаварыйны стан.

У 1997–2000 гг. специалистами ААТ «Институт «Минскгражданпроект» был разработан проект реконструкции исторического здания [1]. Главным архитектором выступал М. У. Рыбника, главным конструктором – А. В. Бандаренко. На этот момент объект находился в аварийном состоянии, что требовало проведения капитальной реконструкции. Основными задачами проекта было сохранение конструктивных элементов и восстановление здания по первоначальному плану 1930-х годов. Эта была первая комплексная реконструкция объекта с учетом его исторической ценности (малюнок 1, 2).

Малюнок 1 – Абмерны рисунок паўночнага (галоўнага) фасада. 1997 г. [1, AP-1]

Малюнок 2 – Абмерны рисунок заходняга фасада. 1997 г. [1, AP-1]

Сначала проект предусматривал полный демонтаж основного объема здания и возведение новых конструкций, включая капитальное укрепление стен из-за конструктивных недостатков ранее эксплуатируемого здания. Подобные подходы в то время широко использовались при работе с историческими объектами.

Однако на стадии выполнения работ решено было пересмотреть подход к сохранению исторических конструкций: было принято решение о сохранении металлических обшивки и каркаса здания, а также локальных участков других фасадов.

Проект также предусматривал комплекс мер по адаптации исторических административных здания, в том числе демонтаж лишней пристройки, адаптация плоской эксплуатируемой кровли, габаритов помещений, установка балкона, зубчатых завершений

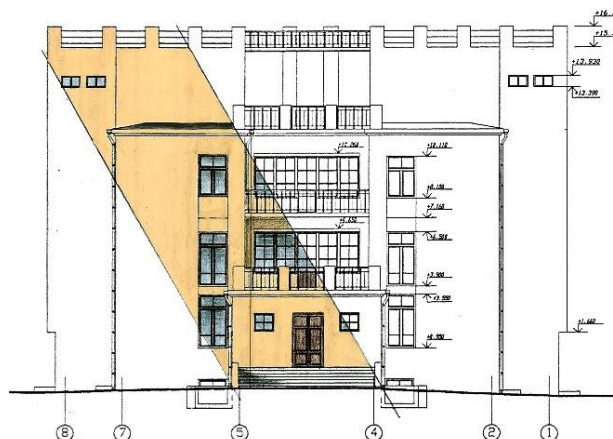
«веж», деревянного павильона «названия за Сонцам», а также характеру стальных элементов.

Анализ показывает, что при разработке проекта реставрации за основу были приняты не авторские решения 1929–1930 гг. и не фактически существующее здание по фотофиксации 1935–1936 гг. [2], а не реализованный проектно-конструкторский проект 1935 г. [3], который идентифицирован как финальный вариант проекта Л. Л. Володзьки 1930 г. [16].

Участком, были заданы слупки агароджаў тэрас другога і чацвёртага паверхаў, карніз уваходнай групы, а таксама тэраса на чацвёртым паверсе над уваходам у будынак – элементы, зафиксированные исключительно в проектных рисунках 1935 г.

У центральной части здания был установлен лифт – адносящая функциональная зона, которая, однако, не нарушила общую пространственную структуру объекта. Колеравае рашэнне фасадаў, выкананае ў залаціста-охрыстай гаме, было вызначана на падставе фізіка-хімічных даследаванняў як найбольш ранні выяўлены стратыграфічны слой. Сталёныя элементы мелі «стандартную» карычневую афарбоўку, якая часта стэрэатыпна ўжывалася пры рэстаўрацыі гістарычных аб'ектаў [4].

Проектом предусматривался демонтаж лишней сферы радиусной конструкции с историческим масштабом здания элементов. Иные металлические сферы на бетонных основаниях были демонтированы в соответствии с проектными решениями, однако после завершения основных работ на кровле появились новые сферы с шлоппластыку на металлической основе. Причины принятия такого решения документально не зафиксированы. Металлоконструкция обшивки в их уже не размышлялась и сферы имели исключительно декоративный характер (малюнок 3, 4).

Малюнок 3 – Праектны рисунок паўночнага (галоўнага) фасада. 1998 г. [1, AP]

Малюнок 4 – Праектны рисунок заходняга фасада. 1998 г. [1, AP]

Будайнічыя работы былі распачатыя ў 2000 г. і працягваліся да 2007 г. Нягледзячы на шэраг архітэктурных неадпаведнасцей, у выніку рэалізацыі былі адноўлены ключавыя стылістычныя адметнасці будынка 1930-х гг. Гэта спрыяла фармаванню прафесійнай і грамадскай ацэнкі значнасці архітэктурнай спадчыны савецкага авангарду, актывізацыі дыскусій пра праблемы яе захавання, а таксама росту цікавасці да архітэктурнай гісторыі Мінска 1920–1930-х гг. Будынак абсерваторыі неаднаразова называўся даследчыкамі сярод лепшых прыкладаў авангарду¹ у Мінску – нароўні з будынкам былой бібліятэкі Лаўрова і Фабрыкі-кухні Грубера [5].

Перанос абсерваторыі і стан будынка да 2020 г.

У пачатку ХХІ ст. умовы для метэаралагічных назіранняў у гістарычным будынку абсерваторыі значна пагоршыліся. Гэта было абумоўлена інтэнсіўнай урбанізацыяй і шчыльнай забудовай тэрыторыі вакол аб'екта, што істотна абмяжоўвала магчымасць яго далейшага выкарыстання на першапачатковым прызначэнні. У выніку было прынята рашэнне пра перанос абсерваторыі за межы горада.

У 2004 годзе тэрыторыя, на якой раней ажыццяўляліся метэаралагічныя назіранні, была перададзена інвестару – кампаніі ТДА «Перспектива-Інвест-Буд» – для будаўніцтва трох жылых дамоў. Згодна з умовамі інвестыцыйнай дамовы, інвестар абавязваўся ўзвесці за межамі горада новы метэаралагічны корпус з сучасным абсталяваннем для Белгидрамета. Аднак указаная абавязальнасць не была выкананая: ні будаўніцтва новага корпуса, ні рэалізацыя жылой забудовы не адбыліся [6].

Новы метэаралагічны корпус у мікрараёне Уручча быў узведзены толькі ў канцы 2018 г. Пасля завяршэння яго будаўніцтва абсерваторыя была пераведзена ў новы будынак, у той час як у гістарычным корпусе распачаліся даследчыя работы па падрыхтоўцы чарговага праекта капітальнага рамонтнага, паколькі на гэты момант аб'ект ужо знаходзіўся ў стане, непрыдатным для далейшай эксплуатацыі.

Перадумовы капітальнага рамонтнага: тэхнічны стан і вынікі даследаванняў 2018–2019 гг.

Нягледзячы на рэканструкцыю будынка абсерваторыі ў 2000–2007 гг., у наступныя гады аб'ект сутыкнуўся з шэрагам эксплуатацыйных праблем: працэскамі даху, замаканнем сцен і ўтварэннем цвілі. Унутраныя і вонкавыя канструкцыі пачалі дэманстраваць прыкметы дэградацыі [7]. На гэтым тле ўзнікла неабходнасць распрацоўкі праекта капітальнага рамонтнага будынка.

Архітэктурна-планіровачнае заданне на распрацоўку адпаведнага праекта было выдадзена напрыканцы 2014 года, аднак даследчыя працы пачаліся толькі ў канцы 2018 года.

Па выніках інжынернага абследавання было выяўлена, што пагаршэнне стану будынка абумоўлена ненадзейным станам гідраізаляцыі цокальных сцен, дэфектамі даху, працэскамі інжынерных камунікацый, недастатковай цеплаізаляцыяй і неэфектыўнай сістэмай вентыляцыі. Асабліва шкоднымі аказаліся працяглыя перыяды падвышанай вільготнасці і застою паветра, што прывяло да капілярнага пранікнення вільгаці ў сцены, рассялення цэгла, набухання бетону і дэградацыі тынку.

У чэрвені – ліпені 2019 г. Інстытут эксперыментальнай батанікі НАН Беларусі правёў мікалагічнае абследаванне будынка [8]. Вынікі паказалі наяўнасць на канструкцыях 18 відаў мікрагрыбоў, частка з якіх з'яўлялася патагеннай для чалавека. У некаторых выпадках пранікненне грыбніцы ў бетон дасягала глыбіні да 80 мм, што суправаджалася карозіяй металічнай арматуры і парушэннем цэласнасці канструкцый.

У заключэнні абследавання адзначалася, што будынак знаходзіцца ў непрыдатным для эксплуатацыі стане, а далейшае знаходжанне людзей у яго памяшканнях з'яўляецца небяспечным для здароўя. З улікам высокай гіграскапічнасці канструкцыйных

матэрыялаў і значнай ступені мікалагічнага паражэння захаванне будынка і правядзенне яго рэканструкцыі ацэньвалася як немэтазгоднае (што на практыцы азначала пагрозу зносу).

Праект капітальнага рамонтнага з рэстаўрацыяй 2020 г.

Распрацоўка праектнай дакументацыі па капітальным рамонтна з рэстаўрацыяй будынка была распачата ў 2020 г. Работы выконваліся ААТ «Інстытут «Мінскаграмадзянскага» у супрацоўніцтве з ТАА «Навукова-праектны цэнтр "РЭСТАБІЛІС"». Галоўным архітэктарам праекта выступала М. Г. Міклашэвіч, навуковае кіраўніцтва ажыццяўляў Р. А. Забела [9].

Асноўнымі мэтамі былі аднаўленне тэхнічнага стану і эксплуатацыйнай прыдатнасці будынка з безумоўным захаваннем яго гістарычных канструкцый, а таксама аднаўленне эстэтычнага і архітэктурнага выгляду помніка.

У архітэктурна-рэстаўрацыйнай частцы праекта прадугледжвалася захаванне асноўных рашэнняў, закладзеных у праекце 1997–2000 гг. Нязначныя змены тычыліся ўдакладнення габарытаў і колькасці слупкоў на балконах і даху пры іх аднаўленні, а таксама канфігурацыі пераплётаў пры замене ваконных запавуванняў, на падставе больш дэталёвага аналізу гістарычных фотаздымкаў 1930-х гг. [9].

Колеравае рашэнне фасадаў

У межах праектнай дакументацыі 2020 г. першапачаткова не прадугледжвалася змена колеравага рашэння фасадаў. Планавалася захаванне схемы, рэалізаванай падчас рэканструкцыі аб'екта ў 2000–2007 гг. Гэтае рашэнне – аднатонная афарбоўка ў залаціста-охрысты колер – грунтавалася на выніках фізіка-хімічных даследаванняў 1998 г. і спачатку разглядалася як навукова абгрунтаванае і гістарычна дакладнае [10].

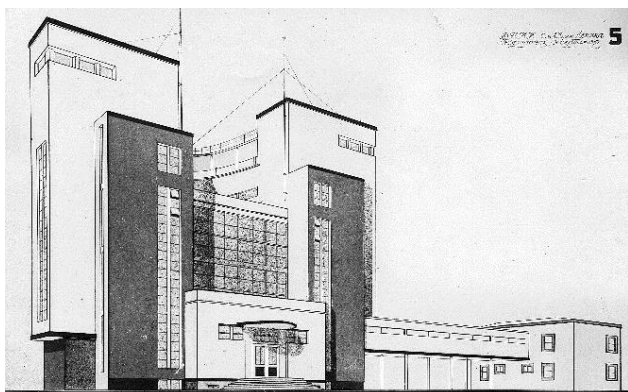
Аднак на стадыі рэалізацыі праекта, пасля ачысткі фасадаў ад рамонтных напластаванняў, былі выяўленыя фрагменты афарбоўкі розных перыядаў – ад малочнага да насычанага чырвона-карычневага [11]. Стала відавочна, што праведзеныя раней даследаванні не давалі поўнага ўяўлення пра стратыграфію фарбавальных слаёў па ўсёй вышыні будынка і, адпаведна, не маглі служыць дастатковай падставой для прыняцця адназначнага праектнага рашэння.

Гэта абумовіла неабходнасць правядзення дадатковых даследаванняў. Іх вынікі дазволілі ўдакладніць звесткі пра будаўнічую гісторыю аб'екта, зафіксаваць змены колеравага рашэння фасадаў у розныя перыяды эксплуатацыі і крытычна перагледзець ранейшыя рэстаўрацыйныя падыходы.

Аналіз архіўных матэрыялаў і праектнай графікі 1929–1932 гг. паказаў, што ўсе аўтарскія варыянты І. І. Валодзькі, нягледзячы на трансфармацыі аб'ёмна-прасторавай структуры, захоўвалі адзіны прынцып колеравага рашэння – кантраснае вылучэнне ваконных прасценкаў і асобных плоскасцей фасадаў [12]. Авангардная паліхромія не была рэалізавана ў 1930-я гг., спачатку праз зрывы тэрмінаў будаўніцтва, а пазней – у сувязі са зменай дзяржаўнай архітэктурнай палітыкі. У выніку будынак быў уведзены ў эксплуатацыю з неатынкаванымі фасадамі. У наступныя гады ён быў фармальна атынкаваны і на працягу ХХ ст. не набыў закончанага архітэктурнага аблічча: рамонтныя праводзіліся фрагментарна, пераважна гаспадарчымі спосабамі і мелі ўтылітарны характар [12]. Будынак некалькі разоў мяняў прынцып расфарбоўкі, пры гэтым ніводнае рашэнне не было ўстойлівым у часе. Сфармаванае да 2020 г. аблічча аб'екта, якое ў значнай ступені вызначыла сучаснае «разуменне» помніка, было вынікам рэканструкцыі 2000-х гг.

Кампазіцыя праекта І. І. Валодзькі была падпарадкавана балансу выразных вертыкальных і гарызантальных членянняў. Калі вертыкалі задаваліся аб'ёмам і габарытамі праёмаў, то гарызанталі фармаваліся менавіта каляровым выдзяленнем прасценкаў. Аднатонная афарбоўка фасадаў ніwelюе праектную рытміку: асабліва істотна мяняецца ўспрыманне лесвічных рызалітаў, губляецца кампазіцыйная роля парных вокнаў верхняга паверха і кансольнага вынасу над уваходамі. Такім чынам, колеравае рашэнне для дадзенага аб'екта выступае не як другасны дэкаратыўны элемент, а як раўназначны і прынцыповы складнік архітэктурнай канцэпцыі і мастацкага выражэння будынка. З улікам названых фактаў, было прынята рашэнне пра рэканструкцыю колеравай схемы ў адпаведнасці з аўтарскай задумай (малюнак 5).

¹ У публікацыях і энцыклапедычных даведніках будынак абсерваторыі часцей за ўсё залічваюць да аб'ектаў канструктывізму, што ў дадзеным выпадку выступае недакладнай абагульняльнай назвай для абазначэння ўсёй савецкай авангарднай спадчыны 1920–1930-х гг. Праектныя рашэнні І. І. Валодзькі сваімі прынцыпамі адпавядаюць рацыяналістычнаму кірунку авангарду [12].

Малюнок 5 – Праект 1929 г. Перспектывны выгляд [13, арк. 10]

Метадалагічна аднаўленне выгляду аб'екта на пэўны гістарычны перыяд не з'яўляецца шырока ўжываным прыёмам у рэстаўрацыйнай практыцы і ў шэрагу выпадкаў катэгарычна адмаўляецца. Аб'ект спадчыны сёння разглядаецца перш за ўсё як гістарычны дакумент – сведка і вынік гістарычных працэсаў, а не толькі як твор мастацтва. Аднаўленне першапачатковага выгляду можа прывесці да страты каштоўных сведчанняў пазнейшага развіцця – гістарычных напластаванняў.

Не часта практыкуецца і аднаўленне нерэалізаванай аўтарскай задумы, паколькі ў многіх выпадках немагчыма дакладна вызначыць прычыны яе змены: ці было гэта свядомае карэктаванне ідэі, не зафіксаванае дакументальна, ці вынік будаўнічых абмежаванняў або ўплыў знешніх гістарычных чыннікаў.

У выпадку абсерваторыі магчымасць такой рэканструкцыі абумоўлена дакладным вызначэннем прычын незавершанасці першапачатковага праекта і аб'ектыўнай ацэнкай наступных рамонтаў як выпадковых і неістотных для гісторыі аб'екта. Вобраз будынка па выніку папярэдніх рэстаўрацыйных прац, у сваю чаргу, з'яўляецца суб'ектыўнай інтэрпрэтацыяй, заснаванай на абмежаванай даследчай базе.

Такім чынам, выкарыстанне метадалагічнага прыёму рэканструкцыі нерэалізаванага праектнага колеравага прынцыпу магло быць здзейснена без страты адметных вартасцей аб'екта і без «дадумвання» за аўтара (малюнк 6, 7).

У якасці асноўнага тону фасадаў захаваны залаціста-охрысты, а для вылучэння асобных элементаў (рызалітаў, прасценкаў) выкарыстаны насычаны чырвоны-карычневы (сурый). Абранае спалучэнне адпавядае эстэтыцы савецкага авангарду 1920–1930-х гг., аб'ектам аналагам і тэхналагічным магчымасцям таго часу [15, с. 567–568].

Малюнок 6 – Агульны выгляд будынка да рэстаўрацыйных прац. 2020 г. (фота аўтара)

Малюнок 7 – Агульны выгляд будынка пасля рэстаўрацыйных прац. 2025 г. (фота аўтара)

Дадатковым вынікам стала інтэграцыя сфер радыёзонадаў у агульную архітэктурную кампазіцыю гістарычнага будынка: іх белачырвоная афарбоўка арганічна суадносіцца з колеравай гамай асноўнага аб'ёму, што нівелюе ранейшы дэсгарманічны кантраст пазнейшых элементаў і забяспечвае візуальную цэласнасць аб'екта.

Інтэр'еры

Першапачатковыя інтэр'еры будынка абсерваторыі не мелі ўнікальнага мастацкага афармлення і вызначаліся лаканічнасцю і ўтылітарным характарам. Разам з тым характэрныя рашэнні сталярных вырабаў, колеравых схем памяшканняў і іншых элементаў фарміравалі выразны вобраз, уласцівы архітэктурнай практыцы свайго часу.

Першапачатковыя інтэр'еры не захаваліся: кафляныя грубкі, драўляныя падлогі і сталярныя вырабы былі дэмантаваныя яшчэ ў другой палове XX ст. Аддзелачныя пласты памяшканняў былі страчаныя ў выніку шматлікіх рамонтаў, што не дазволіла атрымаць дакладныя звесткі пра гістарычнае колеравае афармленне. Фотаздымкі абсерваторыі 1930–1950-х гг. фіксуюць агульны характар адраблення інтэр'ераў без дэталізацыі.

Сярод захаваных аўтэнтычных элементаў можна адзначыць першапачатковыя металічныя агароджы лесвічных маршаў, а таксама карнізы-выкружкі на бетонных бэльках і асобных лесвічных пляцоўках. Мазаічныя прыступкі лесвічных маршаў былі адноўлены падчас папярэдніх рэстаўрацыйных работ пасля замены канструкцый саміх маршаў.

Падчас рэстаўрацыйных работ 2020–2025 гг. было прынята рашэнне пра стылістычную рэканструкцыю колеравага афармлення месцаў агульнага карыстання (калідораў і лесвічных клетак). Мэтай гэтага кроку стала максімальна поўная трансляцыя гістарычнага характару будынка пры адмове ад дэталёвага аднаўлення страчаных элементаў, якія не адпавядаюць сучасным эксплуатацыйным патрабаванням. У дадзеным выпадку як раз колеравае рашэнне выступае ключавым інструментам фармавання вобраза інтэр'ераў і перадачы іх гістарычнага характару.

На падставе аналізу гістарычных фотаздымкаў і аб'ектаў-аналагаў 1920–1930-х гг. для афармлення сцен быў абраны распаўсюджаны для таго часу прыём: ніжняя частка сцен афарбоўвалася ў цёмны колер, верхняя частка сцен і столь – у светлы, а на мяжы колераў праходзіла цёмная гарызантальная паласа, якая афармляла акуратную мяжу паміж імі. Кабінеты атрымалі аднатонную афарбоўку сцен, узгодненую з колеравай схемай калідораў, з дыферэнцыяцыяй колераў па паверхх (малюнок 8).

Малюнак 8 – Агульны выгляд стылізаванага інтэр'ера лесвічнай клаткі. 2025 г. (фота аўтара)

Сферы радыёзондаў і пытанне гістарычнай вартасці

Як і ў папярэднім праекце, распрацаванай дакументацыяй прадугледжваўся дэмантаж сфер на кроўлі будынка, усталяваных у другой палове XX ст., а таксама размяшчэнне двух маланкаадводаў на фасадах аб'ёмаў лесвічных клетак з выкарыстаннем вантавых расцяжак. Дадзенае рашэнне абгрунтавалася неабходнасцю аднаўлення архітэктурнага аблічча будынка ў адпаведнасці з першапачатковым праектам і вяртання гістарычнага ўспрымання маштабу і характару архітэктуры, парушанага ў выніку ўсталявання сфер.

Аднак на этапе ўзгаднення праекта заказчык – Рэспубліканскі цэнтр па гідраметэаралогіі – звярнуўся ў Міністэрства культуры з лістом аб неабходнасці захавання сфер як элемента, што мае важнае сімвалічнае значэнне для арганізацыі. Абрис будынка са сферамі выкарыстоўваецца ў лагатыпе Белгідрамета і фігуруе ў яго інфармацыйных і рэкламных матэрыялах.

Дадатковае апытанне², праведзенае сярод аматараў і знаўцаў беларускай савецкай архітэктуры 1930-х гг., паказала, што прыблізна 70 % рэспандэнтаў разглядаюць дахавыя сферы як неад'ёмную частку аб'екта, і толькі 29 % – як элементы, што скажаюць аўтарскую архітэктурную канцэпцыю і парушаюць гістарычныя прапорцыі [14].

З улікам атрыманых звестак і пашыранага разумення вартасцей сфер было прынята рашэнне захаваць іх як частку будаўнічай гісторыі і тэхналагічнага развіцця аб'екта, а таксама як устойлівы візуальны маркер, трывала асацыяваны з абсерваторыяй у гарадскім асяроддзі. Пры такім рашэнні вяртанне маланкаадводаў у якасці акцэнтаў на фасадах будынка было прызнана немэтазгодным.

Праблемы рэалізацыі праектных рашэнняў

Будаўнічыя работы на аб'екце былі распачаты ў верасні 2022 г. Першапачаткова генеральным падрадчыкам выступіла ТАА «Белуніфлор». Завяршэнне работ планавалася на сакавік 2023 г.,

аднак у сувязі з невыкананнем дамоўных абавязацельстваў дамова была скасавана ў сярэдзіне 2023 г. Новым выканаўцам стала кампанія ААТ «Будкомплекс». З улікам унясення змяненняў у праектную дакументацыю тэрмін завяршэння работ быў прызначаны на сакавік 2024 г., але праз шэраг вытворчых складанасцей ён неаднаразова пераносіўся. Фактычна аб'ект быў завершаны толькі ў снежні 2025 г.

Характар выяўленых праблем і працягласць будаўнічага працэсу ў пэўнай ступені паўтараюць сцэнар 90-гадовай даўніны. Як і пры першапачатковым узвядзенні абсерваторыі, падыход падрадных арганізацый істотна паўплываў на тэрміны, якасць і паўнату ўвасаблення праектных рашэнняў [12].

На этапе вытворчасці работ фіксаваліся сістэматычныя адхіленні ад праекта, звязаныя са спробай выкарыстання неадпаведных матэрыялаў, спрашчэння канструктыўных вузлоў і замены запраэктаваных элементаў на больш танныя аналагі.

Нягледзячы на апэратыўную рэакцыю і настойлівыя намаганні навуковых кіраўнікоў (з лютага 2025 года да кіраўніцтва вытворчасцю далучыўся А. М. Карпук), не ўсе парушэнні ўдалося своечасова спыніць, а частка праектных рашэнняў была рэалізаваная з адхіленнямі.

Разам з тым да моманту ўводу аб'екта ў эксплуатацыю атрымалася дамагчыся выпраўлення найбольш істотных недахопаў, што дазволіла захаваць цэласнасць архітэктурнага вобразу. Аднак якасць аддзелачных работ, дакладнасць геаметрыі элементаў фасадаў, профілі карнізаў, створкі вітражоў, унутраныя дзверы, металічныя адлівы і пакрыцці ганкаў патрабуюць дадатковай карэкціроўкі ў межах наступных рамонтна-рэстаўрацыйных мерапрыемстваў.

Заклучэнне

Даследаванне дазволіла сістэматызаваць архіўныя, іканаграфічныя і натурныя матэрыялы па гісторыі сучаснага этапу існавання Беларускай геофізічнай абсерваторыі ў Мінску (1997–2025 гг.), даць навуковую ацэнку асноўным этапам рэстаўрацыйных прац і сфармуляваць шэраг метадалагічных высноў.

1. У разгледжаны перыяд адбыўся пераход ад утылітарных эксплуатацыйных рамонтаў да навукова абгрунтаванай рэстаўрацыі, што дазволіла аднавіць архітэктурныя адметнасці будынка і наблізіць яго да першапачатковага праектнага аблічча.

2. Крытычны аналіз праектных рашэнняў і рэалізацыі 1997–2007 гг. выявіў недакладнасці, абумоўленыя недастатковасцю даследчай базы і няправільнай інтэрпрэтацыяй атрыманых вынікаў.

3. Вынікі рэстаўрацыі 1997–2007 гг. і час, які прайшоў да новых работ, спрыялі фармаванню больш дакладнага разумення вартасцей аб'екта, што дазволіла разглядаць сферы радыёзондаў, гістарычны характар інтэр'ераў і нерэалізаваныя авангардныя каларыт фасадаў як элементы, вартыя захавання і аднаўлення.

4. Даследавана праблема рэканструкцыі нерэалізаванага аўтарскага колеравага рашэння і дадзена метадалагічная ацэнка дапушчальнасці прымянення гэтага прыёму для будынка абсерваторыі.

5. У беларускім кантэксце вынікі рэстаўрацыйных работ мэтазгодна разглядаць не як завершаны працэс, а як прамежавы этап. Нават пры дастатковых матэрыяльных рэсурсах на вынік істотна ўплываюць недастатковы ўзровень навуковых даследаванняў, прафесійнай кампетэнтнасці спецыялістаў і арганізацыі будаўнічага працэсу.

6. Сучасныя рэстаўрацыйныя рэалізацыі патрабуюць крытычнага вывучэння, выяўлення магчымых памылак і іх выпраўлення на наступных этапах; вынік апошняй рэстаўрацыі абсерваторыі не з'яўляецца выключэннем: як і 90 гадоў таму, будаўнічы працэс паўплываў на паўнату і дакладнасць увасаблення праектных рашэнняў.

Нягледзячы на лаканічнасць архітэктурных форм, аб'екты савецкага авангарду патрабуюць складанага і дыферэнцыяванага навуковага падыходу да выяўлення і ацэнкі іх вартасцей. Прыклад Беларускай геофізічнай абсерваторыі паказвае, што знешняя зразумеласць такіх аб'ектаў можа прыводзіць да спрошчаных інтэрпрэтацый, калі аналіз не грунтуецца на сістэмным вывучэнні аўтарскіх праектных рашэнняў і кантэксту іх рэалізацыі. Атрыманыя вынікі дазваляюць разглядаць дадзены аб'ект як метадалагічна значны прыклад для даследавання і рэстаўрацыі архітэктуры міжваеннага перыяду.

² Апытанне разглядалася не як вызначальны навуковы доказ, а як дадатковы індикатар успрымання вартасцей аб'екта ў грамадскай свядомасці.

Спіс цытаваных крыніц

1. Унутраны архіў ААТ «Інстытут “Мінскграмадзянпраект”». – Праектная дакументацыя : Аб’ект 97-083 «Рэканструкцыя збудавання абсерваторыі па пр. Ф. Скорины, 110 в г. Мінске».
2. Унутраны архіў УП «Белгідрамет». – Фото-альбом мінскай геофізічнай абсерваторыі 1948–195... гг.
3. Унутраны архіў УП «Белгідрамет». – [Фотакопіі праекта будынка абсерваторыі 1935 г].
4. Забелло, Р.А. Воссоздание исторического облика зданий по ул. Коммунистической в г. Минске (1952–1954 гг.): цветовое решение и особенности декоративной отделки фасадов / Р.А. Забелло // Архитектура : сборник научных трудов. – Минск : БНТУ, 2019. – Вып. 12.
5. Беларускі дзяржаўны архіў навукова-тэхнічнай дакументацыі (БДАНТД) : матэрыялы выставы «Канструктыўзм у гісторыі горада Мінска». – URL: https://bdantd.by/konstruktivizm_v_istorii_goroda_minska (дата звароту: 28.12.2025).
6. Пономарев, В. Чужие интересы / В. Пономарев // СБ. Беларусь сегодня. – 2008. – 19 апр. – URL: <https://www.sb.by/articles/chuzhie-interesy.html> (дата звароту: 28.12.2025).
7. Унутраны архіў ААТ «Інстытут “Мінскграмадзянпраект”». Аб’ект 19.054. Тэхнічнае заключэнне / Белстройтехно ; Об’ект 41/13.18 / Касинич. – Минск, 01.2019.
8. Унутраны архіў ААТ «Інстытут “Мінскграмадзянпраект”» : Аб’ект 19.054. Заключеніе о проведенном микологическом исследовании / Т. Г. Шабашова, С. И. Кориняк, Д. Б. Беломорцева ; Институт экспериментальной ботаники им. В. Ф. Купревича НАН Беларуси. – Минск, 05.08.2019.
9. Унутраны архіў ААТ «Інстытут “Мінскграмадзянпраект”». Праектная дакументацыя : Аб’ект 19.054 «Капітальны ремонт с реставрацыяй збудавання абсерваторыі...».
10. Унутраны архіў ААТ «Інстытут “Мінскграмадзянпраект”». Аб’ект 97-083. Фізіка-хімічныя даследаванні будавальных матэрыялаў / Н. М. Кожух, М. М. Цейтліна ; Белінформреставрацыя. – Мінск, 1998.
11. ТАА «Навукова-праектны цэнтр “РЭСТАБІЛІС”». – Аб’ект 64.22. Навукова-метадычнае абгрунтаванне праектных рашэнняў / Р. А. Забела. – Мінск, 2024.
12. Забела, Р. А. Будынак Беларускай геафізічнай абсерваторыі ў Мінску: будаўнічая гісторыя ад аўтарскай задумкі да навуковай рэстаўрацыі (1929–2025 гг.) / Р. А. Забела // Вестник Брестского государственного технического университета. – 2026. – № 1 (139). – С. 43–49. – DOI: 10.36773/1818-1112-2026-139-1-43-49.
13. Беларускі дзяржаўны архіў навукова-тэхнічнай дакументацыі (БДАНТД). – Ф. 105. – Воп. 1. – Спр. 2.
14. Апытанне. Тэлеграм-канал «Беларускі піонэр». – URL: <https://t.me/belaruskipioner/3527> (дата звароту: 28.12.2025).
15. Хан-Магомедов, С. О. Архитектура советского авангарда : в 2 кн. / С. О. Хан-Магомедов. – М. : Стройиздат, 1996. – Кн. 1 : Проблемы формообразования. Мастера и течения.
16. Кукуня, О. Г. Здание обсерватории в Минске - памятник архитектуры и науки / О. Г. Кукуня // Каштоўнасці мінуўшчыны. – Вып. 1 : Праблемы захавання архітэктурнай спадчыны савецкага перыяду : матэрыялы канф., Мінск, 12 лістап. 1997 г. / пад рэд. С. В. Марцэлева. – Мінск : Лекцыя, 1998. – С. 44–48.

References

1. Unutrany arhiy AAT «Instytut “Minskgra-madzyanpraekt”». – Praektnaya dokumentacyya : Ab’ekt 97-083 «Rekonstrukciya zdaniya observatorii po pr. F. Skoriny, 110 v g. Minske».
2. Unutrany arhiy UP «Belgidramet». – Foto-al'bom minskoy geofizicheskoy observatorii 1948–195... gg.
3. Unutrany arhiy UP «Belgidramet». – [Fotakopii praekta budynka abservatoryi 1935 g].
4. Zabello, R.A. Vossozdanie istoricheskogo oblika zdaniy po ul. Kommunisticheskoy v g. Minske (1952–1954 gg.): cvetovoe reshenie i osobennosti dekorativnoy otdelki fasadov / R.A. Zabello // Arhitektura : sbornik nauchnyh trudov. – Minsk : BNTU, 2019. – Vyp. 12.
5. Belaruskі dzyarzhayny arhiy navukova-tekhnichnaj dakumentacyi (BDANTD) : materyyaly vystavy «Kanstryktivizm u gistoryi gorada Minska». – URL: https://bdantd.by/konstruktivizm_v_istorii_goroda_minska (data zvarotu: 28.12.2025).
6. Ponomarev, V. Chuzhie interesy / V. Ponomarev // SB. Belarus' segodnya. – 2008. – 19 apr. – URL: <https://www.sb.by/articles/chuzhie-interesy.html> (data zvarotu: 28.12.2025).
7. Unutrany arhiy AAT «Instytut “Minskgra-madzyanpraekt”». Ab’ekt 19.054. Tekhnicheskoe zaklyuchenie / Belstrojtekhnno ; Ob’ekt 41/13.18 / Kasinich. – Minsk, 01.2019.
8. Unutrany arhiy AAT «Instytut “Minskgramadzyanpraekt”» : Ab’ekt 19.054. Zaklyuchenie o provedennom mikologicheskom issledovanii / T. G. SHabashova, S. I. Korinyak, D. B. Belomorцева ; Institut eksperymental'noj botaniki im. V. F. Kuprevicha NAN Belarusi. – Minsk, 05.08.2019.
9. Unutrany arhiy AAT «Instytut “Minskgramadzyanpraekt”». Praektnaya dokumentacyya : Ab’ekt 19.054 «Kapital'nyj remont s restavraciej zdaniya observatorii...».
10. Unutrany arhiy AAT «Instytut “Minskgramadzyanpra-ekt”». Ab’ekt 97-083. Fiziko-himicheskie issledovaniya stroitel'nyh materialov / N. M. Kozhuh, M. M. Cejtłina ; Belinformrestavraciya. – Minsk, 1998.
11. TAA «Navukova-praektny centr “RESTABILIS”». – Ab’ekt 64.22. Navukova-metadychnae abgruntavanne praektnyh rashennyaŭ / R. A. Zabela. – Minsk, 2024.
12. Zabela, R. A. Budynak Belaruskaj geafizichnaj abservatoryi ŭ Minsku: budaŭnichaya gistoryya ad aŭtarskaj zadumy da navukovaj restaŭracyi (1929–2025 gg.) / R. A. Zabela // Vestnik Brestskogo gosudarstvennogo tekhnicheskogo universiteta. – 2026. – № 1 (139). – S. 43–49. – DOI: 10.36773/1818-1112-2026-139-1-43-49.
13. Belaruskі dzyarzhayny arhiy navukova-tekhnichnaj daku-mentacyi (BDANTD). – F. 105. – Vop. 1. – Spr. 2.
14. Apytanne. Telegram-kanal «Belaruskі pioner». – URL: <https://t.me/belaruskipioner/3527> (data zvarotu: 28.12.2025).
15. Han-Magomedov, S. O. Arhitektura sovetского avangarda : v 2 kn. / S. O. Han-Magomedov. – M. : Strojizdat, 1996. – Kn. 1 : Problemy formoobrazovaniya. Masters i tehniciya.
16. Kukunya, O. G. Zdanіe observatorii v Minske - pamyatnik arhitektury i nauki / O. G. Kukunya // Kashtoŭnasci minušshchyny. – Vyp. 1 : Pablemy zahavannya arhitekturmaj spadchyny saveckaga peryadu : materyyaly kanf., Minsk, 12 listap. 1997 g. / pad red. S. V. Marceleva. – Minsk : Lekcyya, 1998. – S. 44–48.

Материал поступил 31.01.2026, одобрен 12.02.2026,
принят к публикации 12.02.2026